

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

ΟΜΑΔΑ Α'

α. • Τανζιμάτ: Με τον όρο Τανζιμάτ περιγράφεται μια μεγάλη περίοδος μεταρρυθμιστικών προσπαθειών στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Ως πλέον σημαντική στιγμή της προσπάθειας αυτής θεωρείται η έκδοση, στις 6 Φεβρουαρίου 1856, στην Κων/πολη από τον Σουλτάνο ενός "Χάττ-ι Χουμαγιούν" (Αυτοκρατορική Γραφή) που επικύρωνε τις παλαιότερες συνταγματικές μεταρρυθμίσεις στην Οθωμανική αυτοκρατορία και ιδιαίτερα τις εξαγγελίες του Γκιουλ Χανέ (1839). Οι μεταρρυθμίσεις αυτές, που έγιναν κάτω από την πίεση των Ευρωπαϊκών Δυνάμεων την επταύριο του Κριμαϊκού πολέμου, εξασφάλιζαν την ισότητα ανάμεσα στις θρησκευτικές ομάδες της αυτοκρατορίας και, κατά συνέπεια, ενίσχυαν την οικονομική, κοινωνική και πολιτική θέση των χριστιανών, ιδιαίτερα των Ελλήνων. Πολλοί από τους ισχυρούς Έλληνες της αυτοκρατορίας είδαν σε αυτές τις εξελίξεις μια σημαντική ευκαιρία επέκτασης της επιρροής τους στον οθωμανικό χώρο, πράγμα που απομάκρυνε το ενδιαφέρον τους από το μικρό και ταπεινωμένο - στη διάρκεια του Κριμαϊκού πολέμου - ελληνικό βασίλειο.

Πιο συνοπτικά, Τανζιμάτ είναι οι συνταγματικές μεταρρυθμίσεις που εφαρμόστηκαν στην Οθωμανική αυτοκρατορία (1856) και έδιναν διευρυμένα δικαιώματα στους χριστιανούς της αυτοκρατορίας. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές, σε συνδυασμό με τις νέες οικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν σε πολλές περιοχές της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, έδιναν σαφώς μεγαλύτερες ευκαιρίες στους ομογενείς από εκείνες που η Ελλάδα μπορούσε να προσφέρει (βλ. σχολικό βιβλίο σελ. 41)

• Εθνικόν Κομιτάτον: Κατά την Εθνοσυνέλευση του 1862 - 1864 (και εφόσον τα "ξενικά" κόμματα είχαν χρεοκοπήσει) ο λαός συμμετείχε ενεργά στη συγκρότηση δύο μεγάλων παρατάξεων, των πεδινών και των ορεινών. Μικρότερη απήχηση είχαν άλλοι πολιτικοί σχηματισμοί, π.χ. το Εθνικόν Κομιτάτον, υπό τον Επαμεινώνδα Δεληγιώργη, που υποστήριζε την ανάπτυξη του κοινοβουλευτισμού και τον εκσυγχρονισμό της χώρας, οικονομική ανάπτυξη και μεταρρυθμίσεις στη διοίκηση και στο στρατό, πολιτισμική εξάπλωση στην Οθωμανική αυτοκρατορία (βλ. σχολικό βιβλίο σελ. 79)

• Ομάδα των Ιαπώνων: Από τη χρεοκοπία του 1893 έως το στρατιωτικό κίνημα στο Γουδί (1909), μέσα στο πολιτικό αδιέξοδο που επικρατούσε στην Ελλάδα, το μοναδικό νέο πολιτικό στοιχείο ήταν η εμφάνιση της κοινοβουλευτικής ομάδας των Ιαπώνων, πολιτικού μορφώματος υπό του Δημ. Γούναρη, που ιδρύθηκε το 1906. Επίκεντρο της κριτικής του ήταν η αδυναμία του πολιτικού συστήματος να προσαρμοστεί στις εξελίξεις της κοινωνίας. Η ομάδα δεν μπόρεσε να επιβιώσει και διαλύθηκε το 1908. (βλ. σχολικό βιβλίο σελ. 88)

- β.** 1. Σ
2. Σ
3. Σ
4. Λ
5. Λ

ΘΕΜΑ Α2

α. βλ. σχολικό βιβλίο σελ. 28-29: "Το πιστωτικό σύστημα ... ειδικών κοινωνικών ομάδων"

β. βλ. σχολικό βιβλίο σελ. 171: "Οι πρόσφυγες είχαν ζήσει ... ταυτότητας"

ΟΜΑΔΑ Β'

ΘΕΜΑ Β1

A. Στις προγραμματικές δηλώσεις του Χαρίλαου Τρικούπη στη Βουλή γίνεται λόγος για την ανάγκη ανόρθωσης του τόπου. Η ανόρθωση αυτή θα επιτευχθεί: πρώτον με την δημιουργία φραγμών κατά των υπερβασιών της κυβερνήσεως και δεύτερον με τη λήψη των κατάλληλων μέτρων που θα συντελούσαν στην υλική πρόοδο και την οικονομική ανάπτυξη της χώρας.

Πιο αναλυτικά, το τρικουπικό κόμμα ήδη από το 1875 παρουσίασε ένα συστηματικό πρόγραμμα εκσυγχρονισμού της χώρας, αρκετά κοντά στις αντιλήψεις του Κουμουνδούρου, το οποίο προέβλεπε:

- Συγκρότηση κράτους δικαίου
- Εξορθολογισμό της διοίκησης, κυρίως με τον καθορισμό των προσόντων των δημοσίων υπαλλήλων, ώστε να περιοριστεί η ευνοιοκρατία.

Επιπλέον, έδωσε πολύ μεγάλη έμφαση στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας: "Δίδοντες ώθησιν ... εις πάντα τα αφορώντα εις την υλικήν πρόοδον, ήτις αποτελεί τα νεύρα της εθνικής ενεργείας, οφείλομεν ιδίως να δώσωμεν πάσαν ημών την προσοχήν εις την οικονομικήν κατάστασιν."

Πιο συγκεκριμένα, το πρόγραμμα του Τρικούπη στόχευε σε:

- Ανάπτυξη της οικονομίας και κυρίως ενίσχυση της γεωργίας
- Βελτίωση της άμυνας και της υποδομής, κατά κύριο λόγο του συγκοινωνιακού δικτύου της χώρας
- Εκχρηματισμό της οικονομίας, προκειμένου να σταματήσει το φαινόμενο μεγάλος αριθμός ανθρώπων να απευθύνεται στο κράτος για την κατοχή μιας θέσης στο δημόσιο· προσδοκούσε - όπως και έγινε- ότι με τον εκχρηματισμό της οικονομίας θα δημιουργούνταν κοινωνικά στρώματα τα οποία θα ζητούσαν όχι διορισμό στο δημόσιο αλλά τη λήψη μέτρων που θα ευνοούσαν την προώθηση των συμφερόντων τους.

Για την υλοποίηση αυτού του προγράμματος έγιναν οι εξής προσπάθειες:

1. οργανωτικές μεταβολές και βελτίωση των οικονομικών του κράτους, με την αύξηση των φόρων και τη σύναψη δανείων και
2. παροχή κινήτρων στην ιδιωτική πρωτοβουλία για επενδύσεις.

B. Οι τρικουπικοί ακολούθησαν με συνέπεια αυτό το πρόγραμμα, το οποίο όμως είχε ως αποτέλεσμα την εξάντληση των φορολογουμένων και την υπερβολική επιβάρυνση του προϋπολογισμού. Το 1893 το κράτος κήρυξε πτώχευση.

Επίσης βλ. σχολικό βιβλίο σελ. 86-87: "Κατά την περίοδο της διακυβέρνησης της χώρας ... εκσυγχρονιστικό του πρόγραμμα".

ΘΕΜΑ Β2

Προκειμένου να αποτιμήσουμε κατά πόσο οι αλλαγές που επέφερε το 1911 ο Ελ. Βενιζέλος ανταποκρίνονταν στα αιτήματα του κινήματος στο Γουδί (1909), είναι καλό να εξετάσουμε μια-μια τις θέσεις της Προκήρυξης του Στρατιωτικού Συνδέσμου (15 Αυγ. 1909) και του Βενιζέλου στο λόγο του στις 5.9.1910 στην πλατεία Συντάγματος σε συνδυασμό με τις ιστορικές μας γνώσεις για την τροποποίηση του Συντάγματος και το νομοθετικό έργο της κυβέρνησης Βενιζέλου το 1911.

Πρωταρχικά, πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος στην Προκήρυξή του δεν στρεφόταν κατά του θεσμού της μοναρχίας ή κατά του προσώπου του βασιλιά, ούτε υποστήριζε την ψήφιση νέου Συντάγματος, ούτε επεδίωκε να διατηρήσει πραξικοπηματικά την εξουσία. Ζητούσε μεταρρυθμίσεις σε νευραλγικούς τομείς της οικονομίας, της πολιτικής, της διοίκησης και της στρατιωτικής άμυνας της χώρας, καθώς και τροποποιήσεις σε κάποιες διατάξεις του Συντάγματος.

Τις θέσεις αυτές ενστερνίζεται και ο Ελ. Βενιζέλος στο λόγο της 5.9.1910: "Η εκ των εκλογών της 8^{ης} Αυγούστου προελθούσα λαϊκή αντιπροσωπεία αποστολήν έχει όπως αναθεώρηση ωρισμένων διατάξεων του Συντάγματος. Αλλά θα παρεγγώριζε τις προφανή αλήθειαν, εάν δεν ανεγνώριζεν, ότι εύρυνσις του κύκλου των εργασιών αυτής, όπως αναθεωρηθώσι και άλλαι διατάξεις του Συντάγματος, μη θίγουσαι ούτε την μορφήν της Πολιτείας, ούτε την εξουσίαν ή το πρόσωπον του Βασιλέως, ούτε την τάξιν της διαδοχής, ανταποκρίνεται προς ισχυράν αξίωσιν της Κοινής Γνώμης.

Τελικά, το πρώτο εξάμηνο του 1911 ψηφίστηκαν από τη Βουλή 53 τροποποιήσεις μη θεμελιωδών διατάξεων του Συντάγματος. Δεν έγιναν ριζικές αλλαγές, αλλά αντίθετα, ενισχύθηκε η θέση της μοναρχίας και επετράπη στον βασιλιά, παρά τη συνταγματική απαγόρευση, να συμμετάσχει στη διαδικασία της αναθεώρησης.

Το πιο επιτακτικό αίτημα του Στρατιωτικού Συνδέσμου - εφόσον προερχόταν από κάποιους αξιωματικούς του στρατού - αφορούσε "την άμεσον και ταχείαν ανόρθωσιν των κακώς εν γένει εχόντων, ιδία δε των του Στρατού και του Ναυτικού.

Και σ' αυτό το σημείο υπάρχει σύγκλιση με τις θέσεις του Βενιζέλου: "Ανικανότης προς παρασκευήν αναλόγου προς τους πόρους της χώρας αλλά φερεγγύου και ετοιμοπολέμου πάντοτε στρατιωτικής δυνάμεως...".

Γι' αυτό γίνεται προσπάθεια να αναδιοργανωθεί και να ενισχυθεί ο στρατός. Στις συνταγματικές τροποποιήσεις ορίζεται το ασυμβίβαστο μεταξύ στρατιωτικής ιδιότητας και βουλευτικού αξιώματος. Για τον εφοδιασμό του στρατεύματος με σύγχρονο και επαρκή οπλισμό και τη στελέχωσή του με ικανούς στρατιωτικούς είχαν εργασθεί ικανοποιητικά και οι προηγούμενες κυβερνήσεις, κυρίως του Γ. Θεοτόκη. Ο Ελ. Βενιζέλος όμως προχωρεί περαιτέρω στην εκπαίδευση του στρατού: μετακαλεί γάλλους εκπαιδευτές για το στρατό και άγγλους για το ναυτικό. Όμως, παρά τον πρωταγωνιστικό ρόλο των αξιωματικών του Στρατιωτικού Συνδέσμου, η κυβέρνηση Βενιζέλου επιδίωξε να αποθαρρύνει μελλοντική ανάμειξη των στρατιωτικών στην πολιτική ζωή της χώρας. Αποκόπτει τους δεσμούς της με το Στρατιωτικό Σύνδεσμο και ακολουθεί συμβιβαστική πολιτική για να εξομαλυνθούν οι σχέσεις των αντιπάλων παρατάξεων μέσα στο στράτευμα. Απομακρύνει αρκετούς από τους στρατιωτικούς του Συνδέσμου και χρησιμοποιεί ορισμένους αξιόλογους συντηρητικούς ή βασιλόφρονες. Παρά την αξίωση του κινήματος του 1909 και άλλων προοδευτικών δυνάμεων (όπως οι Κοινωνιολόγοι) να απομακρυνθούν τα ανάκτορα από τη διοίκηση του στρατεύματος, ο Ελ. Βενιζέλος αναθέτει πάλι τη διοίκηση του ελληνικού στρατού στο διάδοχο Κωνσταντίνο. Η απόφαση αυτή θα έχει σημαντικές συνέπειες για τις

μετέπειτα εξελίξεις στην πολιτική κατάσταση της χώρας, αφού ο Κωνσταντίνος θα γίνει πόλος συσπείρωσης μιας μερίδας αξιωματικών, οι οποίοι αναζητούσαν την πηγή εξουσίας όχι στο πρόσωπο του υπεύθυνου και εκλεγμένου πρωθυπουργού της χώρας αλλά στο πρόσωπο του Κων/νου.

Επιπλέον, το κίνημα του Στρατιωτικού Σύνδεσμου διεκδικούσε εξυγίανση και στους τομείς της Διοίκησης, της Δικαιοσύνης και γενικά της πρακτικής της άσκησης των τριών εξουσιών, της Δημόσιας Εκπαίδευσης, των ατομικών δικαιωμάτων και της Οικονομίας.

Συγκεκριμένα, για τη Διοίκηση ζητά να "καταστή χρηστή και έντιμος" ο Βενιζέλος αποδέχεται αυτή την αναγκαιότητα και χαρακτηρίζει τη Διοίκηση "φατριάζουσα". Γι' αυτό για πρώτη φορά θεσπίζεται στο Σύνταγμα η μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων και το αμετάθετο, καθώς και το ασυμβίβαστο μεταξύ δημοσιοϋπαλληλικής ιδιότητας και βουλευτικού αξιώματος. Επίσης, με νομοθετικές ρυθμίσεις ορίζεται διορισμός δημοσίων υπαλλήλων με δημόσιους διαγωνισμούς και αναδιοργάνωση της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Για τη Δικαιοσύνη και την άσκηση των τριών εξουσιών ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος ζητά να "απονέμηται ταχέως μετ' αμεροληψίας και ισότητος προς πάντας εν γένει τους πολίτας αδιακρίτως τάξεως". Εξάλλου ο Βενιζέλος επισημαίνει στο λόγο του ότι: "αστική δικαιοσύνη εφαρμόζουσα προς ρύθμισιν των σχέσεων του σύγχρονου βίου νομοθεσίαν χρονολογουμένην από 15 και 20 αιώνων ... Εμπορική νομοθεσία χρονολογουμένη από ενός αιώνος ... ποινική διαδικασία ήτις ... κινείται βραδύτατα ... " Γι' αυτό στις τροποποιήσεις του Συντάγματος γίνεται προσπάθεια για τη διασφάλιση της διάκρισης των εξουσιών, για τη μονιμότητα των δικαστικών υπαλλήλων. Με νομοθετικές μεταρρυθμίσεις γίνεται προσπάθεια βελτίωσης της διαδικασίας απονομής της δικαιοσύνης, αναθεώρηση του κανονισμού της Βουλής με σκοπό να διαθέτουν οι υπουργοί περισσότερο χρόνο για κοινοβουλευτικές συζητήσεις κλπ.

Για τη Δημόσια Εκπαίδευση ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος ζητά "όπως η Εκπαίδευσις του Λαού καταστή λυσιτελής διά τον πρακτικό βίον και τας στρατιωτικές ανάγκας της Χώρας". Ο Βενιζέλος στο λόγο του τονίζει: "Δημόσια εκπαιδεύσεις, ήτις ... εκτρέφει δι' ανεπαρκούς άλλως τε μορφώσεως τροφίμους του προϋπολογισμού ανικάνους δια κάθε άλλο πλουτοπαραγωγόν επάγγελμα ..." για να ανατρέψει, λοιπόν, αυτήν την κατάσταση της Δημόσιας Εκπαίδευσης, με συνταγματικές τροποποιήσεις καθιερώνει τη δωρεάν υποχρεωτική στοιχειώδη εκπαίδευση και ιδρύει τεχνικά σχολεία στις αγροτικές περιοχές. (Για την εκπαίδευση του στρατού βλ. παραπάνω).

Για τα ατομικά δικαιώματα σε συνδυασμό μάλιστα με την οικονομία ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος ποθεί "όπως η ζωή, η τιμή και η περιουσία των πολιτών εξασφαλισθώσιν, και τέλος όπως τα οικονομικά ανορθωθώσι". Ο Βενιζέλος στο λόγο του με έμφαση επισημαίνει:

"... Έλλειψις αγροτικής ασφαλείας ... Αδιαφορία εντελής προς τα εργατικές και αγροτικές τάξεις ...". Με τις συνταγματικές τροποποιήσεις ενισχύονται και προστατεύονται καλύτερα τα ατομικά δικαιώματα, η ελευθερία του Τύπου, η ιδιοκτησία. Με άρθρο του νέου Συντάγματος επιτρέπονται οι απαλλοτριώσεις μεγάλων εκτάσεων γης με αποζημίωση, όταν πρόκειται να εξυπηρετηθεί το κοινωνικό συμφέρον (εγκατάσταση ακτημόνων). Με τις νομοθετικές μεταρρυθμίσεις καταργείται το φεουδαρχικό καθεστώς των Ιονίων και ορίζεται διανομή γης στη Θεσσαλία· ιδρύονται αγροτικοί συνεταιρισμοί που χρηματοδοτούνται από την Εθνική Τράπεζα· καθιερώνονται κανονισμοί εργασίας σε βιοτεχνίες και βιομηχανίες· αναγνωρίζονται τα εργατικά συνδικάτα της Αθήνας και του Πειραιά και απαγορεύεται η συμμετοχή

εργοδοτών στις εργατικές οργανώσεις. Η Κυριακή ορίζεται ως ημέρα υποχρεωτικής αργίας. Προωθείται η ασφάλιση των εργαζομένων και η οκτάωρη εργασία. Το φορολογικό σύστημα εξυγιαίνεται και εισάγεται ο φόρος συνολικού εισοδήματος.

Ανακεφαλαιώνοντας, σε γενικές γραμμές οι αλλαγές που επέφερε τότε ο Ελ. Βενιζέλος ανταποκρίνονταν στα αιτήματα του κινήματος στο Γουδί (1909): μόνο στο θέμα της ενίσχυσης της μοναρχίας και της αρχηγίας και στελέχωσης του στρατού απομακρύνθηκε από τις θέσεις του Στρατιωτικού Συνδέσμου.

Ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος απαίτησε και ο Ελ. Βενιζέλος υποσχέθηκε την αστικοποίηση και τον εκσυγχρονισμό της ελληνικής κοινωνίας. Βέβαια, πολλές από τις συνταγματικές τροποποιήσεις (π.χ. απαλλοτριώσεις) και νομοθετικές μεταρρυθμίσεις (π.χ. εργατική νομοθεσία) της Β' Αναθεωρητικής Βουλής του 1911 δεν εφαρμόστηκαν άμεσα: αυτό, όμως, το οποίο έχει σημασία είναι ότι τέθηκαν οι βάσεις για τον πολυπόθητο και απαραίτητο εκσυγχρονισμό.

(βλ. σχολικό βιβλίο σελ. 92-93: "Το πρώτο εξάμηνο ... χρόνο για κοινοβουλευτικές συζητήσεις κλπ").

Κριτική των θεμάτων

Τα θέματα προέρχονταν από τα σημαντικότερα σημεία του σχολικού βιβλίου και ιδιαίτερα από το κεφάλαιο Β'. Εξαίρεση αποτελούσε το συνοδευτικό υλικό του θέματος Β1α που δεν περιλαμβανόταν στα παραθέματα του σχολικού βιβλίου. Όλα τα ερωτήματα ήταν διατυπωμένα με σαφήνεια και απαιτούσαν πολύ καλή γνώση των ιστορικών δεδομένων. Ιδιαίτερα το θέμα Β2 απευθυνόταν στην κριτική και συνδυαστική ικανότητα του υποψηφίου. Άλλωστε, στο συγκεκριμένο θέμα θα μπορούσαν προαιρετικά να χρησιμοποιηθούν πληροφορίες και από το βιβλίο "Ιστορία νεότερη και σύγχρονη Γ' τάξη Ενιαίου Λυκείου (Γενικής Παιδείας)".

Επιμέλεια: Κασωτάκης Αντώνης, Μαρκόνη Καλλιρρόη, Φιλολογοί - Ιστορικοί